KATSAUKSIA JA KESKUSTELUA

Vastine: ”Elintarvikkeiden hintaerojen syyt Euroopan maiden välillä”

Ville Aalto-Setälä
Tutkimusjohtaja
Turun kauppakorkeakoulu, Porin yksikkö
Erikoistutkija
Kuluttajatutkimuskeskus

Kuluttajatutkimuskeskus julkaisi kesäkuussa 2004 tutkimuksen ”Elintarvikkeiden hintaerojen syyt maiden välillä”. Tutkimus tarkastelee nimensä mukaisesti: ”Euroopan maiden välisten hintaerojen syitä”. Tutkimuksessa tarkastellaan 31:tä Euroopan maata. Johdannossa linjataan tutkimuksen tavoitteita: ”Kysymys on hyvin laaja. Lähinnä aineisto-ongelmien vuoksi emme pysty antamaan hintaerojen syistä läheskään täydellistä kuvaa. Saamme kuitenkin osittain puutteellisillakin aineistoilla selitettyä suurimman osan hintahajonnasta ja näin kykenemme määrittämään hintaerojen tärkeimmät syyt.”

Tutkimuksessa todetaan: ”tärkeimmät elintarvikkeiden maiden välisiä hintaeroja selittävät tekijät ovat työvoimakustannukset (korkean palkkatason maissa on myös korkeat hinnat), maan koko (väkimäärältään suurissa maissa on alhaisemmat hinnat, koska kilpailevia yrityksiä on enemmän) ja maan avoimuus (ulkomaankaupan korkea osuus bruttokansantuotteesta laskee hintoja).”

Tutkimuksessa on tarkasteltu myös arvonlisäveron vaikutusta hintoihin: ”Taulukoiden 2 a–c hyvin mielenkiintoinen tulos on se, ettei arvonlisäveron taso vaikuta elintarvikkeiden kuluttajahintojen eroihin Euroopan maiden välillä. Vaikka Engel, Rogers ja Wang (2003) ovat päätyneet samaan tulokseen USA:n ja Kanadan osavaltioiden välillä, oletimme etukäteen arvonlisäveron tason olevan tärkeä maiden välisten hintaerojen selittäjä, koska arvonlisäveron taso vaihtelee huomattavan paljon Euroopassa (0–25 %)… Tutkimuksen aineisto ei ole tarpeeksi suuri, jotta arvonlisäveron tarkka vaikutus hintoihin pystyttäisiin selvittämään. On kuitenkin selvää, että missään nimessä koko arvonlisävero ei välity hintoihin.”

Matti Virenin kommentit aihepiiristä:
Turun Yliopiston kansantaloustieteen professori Matti Viren on arvioinut kyseistä Kuluttajatutkimuskeskuksen tutkimusta ensin internetsivuilla olleessa kirjoituksessaan, sitten Turun Yliopiston Research Reports -sarjassa ja vielä Kansantaloudellisessa aikakauskirjassa 4/2004. Professori Virenin arvioinnissa on ilman muuta joitakin harkitsemisen arvoisia kommentteja: tutkimuksen tekohan on prosessi, jossa on useasti vaihtoehtoja, joista toinen ei ole yksikäsitteisesti väärä tai oikea. Kokonaisuudessaan Virenin kritiikki tuntui aluksi kuitenkin lähinnä huonolta vitsiltä eikä edes vastaamisen arvoiselta. Kun kritiikki on nyttemmin esitetty virallisilla foorumeilla, siihen on vastattava.

Tarkasti ottaen Viren ei niinkään tarkastele itse tutkimusta kuin tutkimuksen tiedottamista ja tiedotusvälineiden uutisointia tutkimuksesta. Viren esimerkiksi siteeraa sekä Kansantaloudellisen aikakauskirjan että oman tutkimusraporttinsa johdannossa nimenomaan lehdistötiedotetta ja myös Kauppalehden uutisotsikkoa ”Arvonlisäveron lasku ei alentaisi elintarvikkeiden hintoja”.

Virenin pääsanoma on, että kyseinen tutkimus on kelvottomasti tehty ja erityisesti tulokset arvonlisäverosta ovat vääriä. Virenin kritiikin pääongelma on tosiaan se, että hän ei kritisoi niinkään tutkimusta kuin siitä tehtyä uutisointia. Lisäongelma on se, ettei Viren ole ilmeisestikään lukenut kovinkaan hyvin itse tutkimusta. Räikeimpänä esimerkkinä huonosta perehtymisestä itse tutkimukseen on Virenin kritiikissä melkoisen suuren osuuden saanut käytetyn estimointimenetelmän arvostelu. Viren kirjoittaa: ”Toinen ongelma koskee simultaanisuusharhaa. Kun mallit on estimoitu PNS:llä, on pakko olettaa, että kaikki oikean puolen muuttujat ovat kiinteitä regressoreita. Näin ei kuitenkaan – voi sanoa varmasti – ole asian laita…Yleisesti ottaen voi vain todeta, että PNS:n käyttäminen tässä yhteydessä tuntuu kovin alkeelliselta.”

Viren on ehdottoman oikeassa PNS-menetelmän arvostelussa. Virenin ongelma on siinä, ettei tutkimuksessa ole käytetty PNS-menetelmää ja se myös sanotaan tutkimuksessa selvästi sivulla 11: ”On myös mahdollista, että selitettävä muuttuja – hinta – vaikuttaa joihinkin selitettäviin muuttujiin. …Selitettäviä muuttujia, joihin hinta erityisesti voi vaikuttaa, ovat työvoimakustannukset, ulkomainen kilpailu ja tuotteiden kulutusosuus… Näin käytetty estimointimenetelmä on ollut 2SLS”.

Professori Viren on asiansa osaava taloustieteilijä. Näin ainoa tulkinta asiasta on se, ettei Viren ole lukenut kunnolla tutkimusta. Sen sijaan hän on lukenut uutisotsikot, lehdistötiedotteen ja arvostelee murskaavasti tutkimusta ja vieläpä sitä, että tutkimus on epäselvästi kirjoitettu – varmaankin on totta, että se ei aukea ilman lukemista. Virenin kritiikkiin onkin vaikea suhtautua vakavasti, vaikka siinä on tosiaan joitakin asiallisiakin kommentteja.

Kyseinen Kuluttajatutkimuskeskuksen tutkimus on tehty yhteistyössä University of Connecticut:n professorien kanssa. Sitä on myös esitelty ”kaikille tutkijoille avoimissa kokouksissa”. Kyseinen tutkimus ei tietenkään ole missään nimessä täydellinen. Kyseisen tutkimuksen suurin ongelma on varmaankin se, että tutkimuskysymys on hyvin laaja. Lisäksi aineistossa ei ole aikaulottuvuutta, vaan se koskee vain yhtä ajanhetkeä. Näin kovin eksakteja tuloksia ei saada. Tämä ongelma oli etukäteen hyvin tiedossa. Tutkimusta on pidetty kuitenkin hyvin mielenkiintoisena. Tutkimuksen englanninkielinen versio on parhaillaan referee prosessissa Journal of Industry, Competition

and Trade -lehdessä. Sitä ei hyväksytty suoraan ensimmäisellä kierroksella, mutta pyydettiin lähettämään pienten muutosten jälkeen uudelleen arvioitavaksi. Normaalistihan tämä tarkoittaa, että artikkeli hyväksytään julkaistavaksi muutosten jälkeen.

Lopuksi ilmoitan, etten tule enää jatkamaan mielestäni hedelmätöntä julkista keskustelua kyseisestä aiheesta tästä eteenpäin professori Virenin kanssa.